

СТЕФАНА ДИМИТРОВА**Донка Мангачева***Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Проф. Стефана Димитрова е един от най-изявените съвременни учени, получили високо признание не само в България, а и по цял свят – езиковед с огромен авторитет и виден университетски преподавател. Научните ѝ интереси се простират в много области: общо езикознание, лингвистика на текста, славянско езикознание, съпоставително езикознание, фонология, морфология, детска лингвистика, акцентология, лингвистична типология, лингвистичен релативизъм, лингвистична прагматика.

Стефана Петрова Димитрова е родена на 13 август 1935 г. в Сливен. През 1953 г. завършва със златен медал Гимназията с преподаване на руски език в София и постъпва във филологическия факултет на Московския университет, където изучава специалностите руски език, руска литература и общо езикознание. Завършва през 1958 с отлична диплома и препоръка за аспирантура. От 1964 до 1967 г. е редовна аспирантка в МГУ и под ръководството на проф. В. А. Звегинцев защитава дисертация на тема *Аспекти в хипотезата на Сапир и Уорф*. През 1971 г. получава научното звание *доцент по съвременен руски език*. През 1980 г. защитава голяма докторска дисертация на тема *Пресупозициите на дискурса*. През 1983 г. получава научното звание *професор по славянско и общо езикознание*.

Стефана Димитрова се отнася с отговорност и любов към академичната дейност и е основоположник на нови научни направления и дисциплини. Тя работи 28 години във Висшия лесотехнически институт като ръководител на катедра „Чужди езици“ и преподавател по руски и латински език. Посвещава 23 години на Института за български език – БАН, където е ръководител на Секцията по общо и приложно езикознание и на направление „Общо езикознание“ (до 2006 г.). По съвместителство работи 13 години в Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“ като основател и ръководител на катедра „Руски език“. В продължение на 14 години води теоретични курсове по руска морфология, дериватология и акцентология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Стефана Димитрова е прекрасен оратор, който приковава вниманието на аудиторията и поднася дори най-сложната материя обаятелно и пределно ясно. Нейните качества не остават незабелязани и в

чужбина – канена е като гост-професор в Полша – в Лодз (1983 – 1984 г.), и в Германия – в Гьотинген (1997 – 2000 г.). Чете лекции в почти всички европейски университети и в САЩ. Продължава да ръководи международни проекти по славянско езикознание и лингвистична прагматика. Понастоящем проф. Димитрова преподава в магистърските програми на Софийския университет (в катедрите „Испанистика и португалистика“ и „Англистика и американистика“) и води теоретичните занятия по прагматика, езикова демагогия и лингвистична относителност. Изнася лекции във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, където наред с анализа на дискурса са въведени за пръв път у нас дисциплините *Езикова демагогия* и *Лингвистика на лъжата*. В Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ провежда магистърски курсове по прагматика, лингвистика на текста и актуални проблеми на съвременното езикознание. Ръководила е и продължава да ръководи работата на докторанти, занимаващи се с текстова лингвистика.

Проф. Стефана Димитрова е зам.-гл. редактор на сп. *Съпоставително езикознание*. Тя е един от основателите на сп. *Българска русистика* и в течение на първите 13 години негов зам.-гл. редактор, отговарящ за рубриките „Лингвистика“ и „Методика на обучението по чужд език“. По същото това време е председател на научно-методическия съвет по чуждоезиково обучение към МНП. Понастоящем е член и на редколегиите на българското списание *Чуждоезиково обучение*, на полското международно списание *Stylistyka*, както и на поредиците *Българско езикознание* (Акад. изд. „Проф. М. Дринов“) и *Чуждестранна лингвистика* (изд. „Наука и изкуство“).

Стефана Димитрова е първа и единствена в много отношения. Първият български доктор хонорис кауза на български университет. Първият български русист езиковед доктор на филологическите науки (1980 г.) и първата у нас жена езиковед с тази научна степен. Първият и единствен засега университетски преподавател, който чете спецкурс по славянска акцентология. Инициатор и организатор на постоянно действащ към ИБЕ – БАН международен семинар по теоретично езикознание, в който освен българските лектори са гостували професорите Р. Харвег (Германия), А. Бондарко (Русия), Т. Веркхой (Холандия), Р. Талми (САЩ) и др. Стефана Димитрова е единственият български автор с публикация в поредицата *Новое в зарубежной лингвистике* (т. XV) и единственият български русист, неспазил указанието от 1971 г. да не се сътрудничи на международното списание *Russian Linguistics*, излизащо във Виена – Клагенфурт под ред. на А. Исаченко и В. Лефелт. Вече повече от 30 години е редовен негов автор и рецензент, а по време на престоя си в Германия (по покана на проф. В. Лефелт) през 1997 – 2000 г. е и редактор на много статии.

Проф. Димитрова е високо ценена и в международната научна общост и е канена нееднократно за участие в престижни специализирани издания.

Включва се със студия в сборника *Models of Meaning* на изд. „Джон Бенджаминс“ (Холандия). Заедно с американските лингвисти К. Чвани и Ч. Грибъл съставя сборник, посветен на общия им учител проф. В. А. Звегинцев. Член е на ръководството на международния колектив, описващ по инициатива на проф. Ст. Гайда в Полша състоянието на славянските езици след Втората световна война, и е научен редактор, съавтор и съставител на българския том, а така също съавтор и на общата концепция на поредицата.

Стефана Димитрова е единственият български член на Гьотингенския професориум и единствената чужденка, на която в Гьотинген е поверено председателството на държавната комисия по провеждане на магистърски изпити. Тя е първият и в момента единствен български член на Американското лингвистично дружество и един от четиримата български членове на Европейското лингвистично дружество. И истински полиглот: владее руски, полски, английски, немски, френски; ползва всички славянски езици, хинди, санскрит, латински, старогръцки. Проф. Димитрова е известна сред българските и чуждестранните си колеги не само с респектиращата си научна продукция, с дълбочината на познанията си и широтата на възгледите си, но и със своята диалогичност, със способността да споделя обективно и деликатно разбиранията си. Тя е дългогодишен член на Специализирания научен съвет по езикознание при Висшата атестационна комисия на Р България. Нейната ерудиция, възискателност и прецизност са мерило за научната стойност на всякакви лингвистични изследвания. Всичко това я прави търсен и ценен рецензент на дисертационни и хабилитационни трудове и учебна литература.

Научните интереси на Стефана Димитрова се реализират в широкоспектрна лингвистична проблематика, а творчеството ѝ обхваща повече 500 публикации (501). Сред тях изпъкват 9 собствени монографии: *Писател-разночинец Помяловский и его герои*; *Квантитативните и структурални методи в изкуствознанието*; *Текст и подтекст*; *Лингвистична относителност*; *Езикова демагогия*; *Подлог, казуемо, допълнение*; *Лингвистична прагматика* и др. Стефана Димитрова е съставител, научен редактор, автор на концепцията и съавтор на 6 колективни монографии: *Лингвистика на текста*; *Прагматика на текста*; *Езиково съзнание*; *Език и манталитет*; *Език и идиолект*; *Български език* и др. Участва в създаването на два речника: *Руско-български фразеологичен речник* (в съавторство със С. Влахов и др.) и *Шестезичен лесотехнически речник* (в съавторство с П. Милева и Ст. Политов, като автор на концепцията и на термините на български, руски, английски и латински език). Стефана Димитрова е първият автор на функционална практическа граматика у нас. Сред публикациите ѝ присъстват 3 учебника (*Повторительный курс русской грамматики*; *Корректировочный курс русского языка*; *Кратка руска граматика*), 1 учебно пособие по морфология на руския език (в съавторство със Сп. Злачева) и 2 авторски хрис-

томатии (*Хрестоматия по лексикологии русского языка; Хрестоматия по морфологии русского языка*).

Извън тези издания Стефана Димитрова има 237 статии, студии и публикувани доклади на научни конгреси и конференции, 218 публикувани рецензии за монографии и сборници, 46 статии по литературоведски въпроси и мн. др. Важно място в научното ѝ творчество заема писането на очерци за изтъкнати езиковеди както от по-далечното минало (Фр. Боас, М. Крушевски и др.), така и от близкото минало (В. Звегинцев, Д. Болинджър, Св. Иванчев, Ж. Бояджиев, А. Данчев, Ж. Молхова и др.). Тя е автор на 21 статии от жанра персоналии. Освен това е превела от руски три книги, много разкази и фейлетони. Постиганията ѝ получават сериозни отзиви на национално равнище и в международен план. Проф. Димитрова има 121 по-сериозни забелязани цитирания, а за всяка от книгите ѝ има поне по няколко рецензии (за *Исключения в русском языке* те са 56 и всичките са в чужбина).

По изследователска насоченост трудовете ѝ може условно да се обединят около следните тематични области: транскрипция и интерференция (от 1957 г.), фразеология (от 1967 г.), лингвистични основи на описанието на руския език за чужденци и структурализмът като изследователски метод (от 1969 г.), анти-системата в езика (от 1973 г.), индукция и дедукция в лингвистичното описание (от 1975 г.), принципи на построяването на теоретичен курс по морфология (от 1976 г.), пресупозиции (от 1977 г.), дихотомията: факт на езика – факт на теорията (от 1982 г.), същност и специфика на морфологичните категории, вкл. некатегориални и непарадигматични отношения (от 1983 г.) основни понятия на прагматиката, стил и регистър (от 1985 г.), лингвистика на текста (от 1986 г.), системни семантични процеси в лексиката и типология (от 1988 г.), детска лингвистика, интонация, езикови контакти, конкуренция на граматичните форми като основна типологична черта на славянските езици.

Стефана Димитрова никога не се откъсва от текстовата и подтекстовата проблематика и постоянно ги детайлизира. Нейни са първите публикации по лингвистичен структурализъм (ст. *Структура, структурализъм, структурен и структурален анализ*, моногр. *Квантитативните и структурални методи в изкуствознанието* и др.). Тя въвежда в нашето езикознание термина *пресупозиция* и посвещава специално внимание на имплицитните линии в текстовата организация, на ролята на пресупозициите за организацията на текста и на *втория семантичен план* на неговия прочит (отново термин, въведен от нея в славистиката). Автор е на първата у нас книга по текстова лингвистика (*Текст и подтекст*) и научен редактор на първия сборник по текстова лингвистика *Лингвистика на текста*. Стефана Димитрова ръководи и първите прагматични изследвания на текстово равнище (*Прагматика на текста*) и въвежда в българското езикознание темата за лингвистичната относителност, за универсалиите и псевдоуниверсалиите, както и две взаимосвързани теми:

„Език и манталитет“ и „Език и идиолект“. Тя първа обръща внимание на факта, че понятието *манталитет* се превръща в научен термин и по пътя на така наречените негативни дефиниции го определя като *нашите неартикулирани знания за света*. Разработва и своя концепция за идиолекта и го определя с метафоричната дефиниция *моего отношение към моя език*. Стефана Димитрова работи от много години и в областта на детската лингвистика и формирането на езиковото съзнание у децата. Нейна е дедуктивната концепция, която допуска, че индивидуалните пътища за навлизане в родния език превалят над стандартните.

В рецензиите, публикувани у нас и в чужбина, за основна нейна лингвистична заслуга се признава теорията ѝ за асистемността в езика и за антисистемата като движеща сила на езиковата еволюция (изложена в редица статии и в книгата *Исключения в русском языке*, издадена в САЩ). Стефана Димитрова въвежда в нашето езикознание темата за езиковата демагогия от прагматично, психолингвистично и структурно гледище. Тук се преплитат не само интересът ѝ към американската антропологична лингвистика и нейното теоретично ядро (хипотезата на Сапир и Уорф), но и от един по-конкретен дял на изследванията ѝ: различните начини за изразяване на негативните емоции и оценки в рамките на един език или откритата и прикритата негация, свързани с езиковия регистър, а също и дихотомията между граматиката на говорещия и граматиката на слушащия. В последно време проф. Димитрова разработва въпроса за конкуренцията на езиковите форми на всички езикови равнища, като изхожда от убеждението, че тя е съществена типологична черта на славянските езици и че нейните механизми напълно се поддават на описание и обяснение.

За своите постижения у нас и в чужбина Стефана Димитрова получава многократно признание: за *Квантитативните и структурални методи в езиковедството* (1979 г.) – награда от Международната лингвистична директория в Хага за най-добро структурално теоретично изследване; за *Повторительный курс русской грамматики для студентов ВЛТИ* (1981 г.) – почетна грамота от ръководството на Висшия лесотехнически институт; за *Лингвистична относителност* (1989 г.) – II награда „Акад. Вл. Георгиев“ на БАН за най-добър лингвистичен труд на годината; за *Исключения в русском языке* (1994 г.) – наградата на МАПРЯЛ за най-добър лингвистичен труд на годината; за колективната монография *Български език* (1997 г.), на която е научен редактор, съставител и автор – почетна грамота на Ополския университет; за сборника студии *Езиково съзнание* (1998 г.), на който е съставител, редактор и автор – първа награда от Министерството на науката и образованието и от Фонд „Научни изследвания“.

Стефана Димитрова е носител на още много други награди: орден „Кирил и Методий“ I степен, орден „1300 години България“, почетен знак „За заслуги към Българската академия на науките“, златна значка и почетен знак-плакет

за заслуги към Института за български език, почетни знаци със синя лента на Шуменския университет и Пловдивския университет, юбилеен медал „50 години лесотехническа наука“, а също и златна значка като почетен гражданин на Сливен.

Проф. д.ф.н. д-р хон. кауза Стефана Димитрова е явление в съвременната наука благодарение на впечатляващия си принос и новаторство, на всеотдайната си преподавателска дейност и благородна нагласа към академичната общност и към живота. Такава е в очите на своите колеги и последователи – учен с космополитна култура, учител с щедро сърце и истинска дама.

PROF. STEFANA DIMITROVA, DR. HONORIS CAUSA AT 80

✉ **Dr. Donka Mangatcheva, Assoc. Prof.**
Department of Spanish and Portuguese Studies
Faculty of Classical and Modern Philology
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: dmangatcheva@gmail.com